

Dmitri Silakadze, *Russian-Georgian War. 100 Years, 100 Stories*, Publishing house Artanudzi, Tbilisi 2022, s. 237.

Prof. Dmitri Silakadze, członek Polsko-Gruzińskiej Komisji Historyków, jest badaczem najnowszych dziejów Gruzji i powszechnych, w szczególności historii wojskowej. Jego kolejna książka, wydana przez wiodącą dla gruzińskiej literatury politologicznej i historycznej oficynę Artanudzi, rysuje polityczno-wojskową panoramę stosunków gruzińsko-rosyjskich w okresie wojny 1921 r. (luty-marzec). Relacjonuje je nie w sposób uogólniający, wyprowadzający autorską syntezę, ale poprzez zwarte, dwu-, trzystronicowe opisy wydarzeń czy problemów, jak też epizodyczne relacje osób aktywnie w nią zaangażowanych bądź mimowolnie dotkniętych jej przebiegiem i skutkami. Z tej mozaiki, skonstruowanej ze stu fragmentów – co w koncepcji autora ma nawiązywać do setnej rocznicy tamtych wydarzeń – czytelnik sam powinien zrekonstruować całościowy obraz, niejako przeżyć tragedię, która wówczas dotknęła Republikę Gruzji, dramatycznie zakończyła jej niepodległy byt.

Podobnie jak Polska, niepodległa Gruzja odrodziła się w 1918 r. po przeszło stuletniej niewoli rosyjskiej. Co interesujące, odrodziła się jako państwo niepodzielnie rządzone przez socjaldemokratów (tzw. mienszewików gruzińskich i socjalistów-federalistów), pierwsze takie w historii. Dla przywódców II Międzynarodówki była więc spełnieniem marzeń, kwintesencją postępu ustrojowego.

Niepodległość Republiki Gruzji trwała jednakże bardzo krótko, niecałe

trzy lata. Już w marcu 1921 r. upadła ona w wyniku zmasowanego ataku Armii Czerwonej, wspartego przez wojsko tureckie. Upadła mimo uznania *de iure* jej państwowości przez mocarstwa, a także – do momentu agresji – przez bolszewicką Rosję. Na 70 lat Gruzja uległa sowietyzacji, wyniszczającej państwo, degenerującej społeczeństwo, skazującej je na regres cywilizacyjny i kulturalny. Ten dramatyczny okres – od apelu grupki gruzińskich bolszewików z 11 lutego 1921 r. o wsparcie Armii Czerwonej dla ich „powstania”, do ostatecznego upadku republiki w połowie marca tegoż roku – stanowi kanwę pracy Silakadzego.

W rysowanej przez autora mozaice znaczące miejsce zajmują wydarzenia poprzedzające agresję z lutego 1921 r. Przez ciąg epizodów pokazuje, jak w miarę umacniania się bolszewików narastała ich presja na republikę. Akcentuje szczególnie wagę wypadków z wiosny 1920 r., gdy doszło do pierwszej próby obalenia demokratycznego rządu, a wojska bolszewickie znalazły się niemal na przedpolach Tbilisi. Zostały jednak wycofane na wieść o rozpoczęciu przez Polaków ofensywy na Ukrainie, tzw. wyprawy kijowskiej, w obawie o wojnę na dużą skalę na dwóch frontach równocześnie. Takiego kontekstu zabrakło w marcu 1921 r., gdy wojna polsko-bolszewicka dobiegła końca, w przeddzień podpisania tzw. pokoju ryskiego.

Autor punktuje pracę opisem mało znanych wydarzeń z marca 1921 r. Wówczas to po upadku stolicy, w trakcie odwrotowych walk armii gruzińskiej Lenin niespodziewanie zaproponował ich przerwanie, wycofanie wojsk bol-

szewickich i utworzenie „rządu kompromisu”. Warunkiem była oficjalna zgoda rządu republiki i prezydenta Nogo Żordanii na wprowadzenie w Gruzji ustroju sowieckiego, na powołanie rządu bolszewicko-mienschewickiego. Miało to sprawiać wrażenie, że Gruzini sami dokonali przewrotu państwowego, że sowietyzacji republiki nie narzucono z zewnątrz. Gruzińskie Zgromadzenie Konstytucyjne na swym ostatnim posiedzeniu (17 marca) odrzuciło tę „ofertę”. Polecilo rządowi udać się na emigrację, by tam dalej reprezentować zniewolone państwo, i przeprowadziło samorozwiązanie. Jego przedstawiciele zeszli do podziemia i próbowali organizować społeczeństwo do akcji biernego i czynnego oporu przeciwko przyniesionej na bagnetach sowietyzacji. Rezultatem tego

były trzy kolejne powstania, w latach 1921–1924. To ostatnie, wyjątkowo krwawo stłumione, zakończyło próby podjęcia otwartej walki z sowietyzacją, z całkowitym uzależnieniem republiki od centrali moskiewskiej. Gruzję ogarnęła noc trwająca do początku lat 90.

Praca Silakadzego, bogato ilustrowana (zdjęcia, faksymile dokumentów), wydana została równolegle w trzech wersjach językowych – gruzińskiej, angielskiej i rosyjskiej. Stwarza to szansę na jej zafunkcjonowanie w obiegu międzynarodowym. Z pewnością jest tego warta.

Wojciech Materski
Instytut Studiów Politycznych PAN
ORCID: 0000-0002-2040-362X
wmat@isppan.waw.pl